SCRIERILE LITERARE ALE LUI TRAIAN BRĂILEANU[1]

ALEXANDRU-OVIDIU VINTILĂ

Keywords: Brăileanu, sociologist, politician, traditionalism, nationalism, themes, literary, epoch.

Traian Brăileanu's literary works

(Abstract)[*]

Our study, ***The Literary Works of Traian Brăileanu***, analyzes Traian Brăileanu's literary work by taking into account some short-stories and some poems that he wrote in his youth. We presented the literary background of this historical period and the importance of ,,Junimea" Society. We considered that the literary work of this important Romanian professor, sociologist and politician was not explored enough by the specialists. This is why we analyzed all his short-stories *The Death of the Horse, Grindica, A Bachelor Lad*, *The Animal*, *Irina* and *The Weding of Chirilă*, but also parts of his *Memories,* written in prison. We observed that in his prose, Traian Brăileanu developed ordinary themes like the nature, the love, the life in the country, ideas that placed him in the area of traditionalism and nationalism. We said in our study that the literary work of Traian Brăileanu was important in his period because it represented the literature of the group of Cernăuţi, young people that cultivated the Romanian spirit of the epoch.

Românii din Bucovina, deşi aflaţi sub ocupaţie străină, nu au precupeţit nici un efort pentru a-şi menţine identitatea şi a promova românismul, scriind literatură cu specific naţional. Naţionalismul cultivat în majoritatea scrierilor bucovinenilor va fi îmbrăţişat şi de semnatarii din revista „Junimea literară"[2], care, animaţi de un

[1] Traian Brăileanu (14 septembrie 1882, Bilca – 3 octombrie 1947, Aiud) a fost un cunoscut filosof şi sociolog, profesor şi decan în cadrul universităţii cernăuţene din perioada interbelică, traducător din Kant şi Aristotel, autor de volume şi studii de specialitate bine primite atât de specialiştii din ţară, cât şi de cei din străinătate, întemeietor de revistă şi şcoală sociologică, membru al Academiei de Ştiinţe Politice de pe lângă Columbia University din New York, fost ministru al educaţiei într-una dintre cele mai grele perioade pentru România, 14 septembrie 1940 – 21 ianuarie 1941, decorat de regele Carol al II-lea cu titlul de „comandor al Ordinului «Coroana României»".

[*] Traducere: Alexandru-Ovidiu Vintilă.

[2] Literatura din Bucovina începutului de secol XX se leagă de numeroasele activităţi ale Societăţii studenţeşti „Junimea", o continuatoare a Societăţii „Arboroasa" (1877–1878). Publicaţia „Junimea

BDD-A32574 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:13 UTC)

„atotputernic suflu naţional”[3], vor scrie, urmărind, aşa cum preciza Constantin Loghin, direcţia trasată de O. Goga. Astfel, temele preferate de scriitorii bucovineni se legau, în principal, de nevoia de a-şi manifesta iubirea faţă de patrie: „Numai rar îi va încânta pe poeţii noştri natura cu frumuseţile-i pitoreşti, numai din când în când îi va ademeni femeia cu farmecele-i gingaşe, dar dragostea fierbinte de neam şi ţară îi va domina în majoritatea poeziilor lor”[4].

Înfiinţarea unei reviste literare sub egida Societăţii „Junimea” a fost propusă de filozoful şi sociologul Traian Brăileanu, pe atunci student eminent preocupat nu doar de filozofie, ci şi de promovarea literaturii din Bucovina. Traian Brăileanu a rămas în istorie nu doar ca om de ştiinţă şi teoretician riguros, ci şi ca un intelectual care şi-a manifestat preocuparea pentru fenomenul cultural, pentru literatură prin publicarea unui număr restrâns de proze şi a unui grupaj de poezii.

Primele sale scrieri literare se leagă fireşte de apariţia revistei „Junimea literară”. Traian Brăileanu scrie în *Memoriile* sale că, după ce a fost ales preşedinte literar al „Junimii”, a făcut o serie de propuneri, printre care şi înfiinţarea unei reviste literare editată de această societate. El îşi aminteşte de o discuţie pe care a avut-o cu George Tofan, care afirma că ar fi fost cu neputinţă să tipărească o revistă de acest gen o dată pe lună, date fiind lipsurile materiale pe care le întâmpina societatea: „«Dar e o ruşine», îi răspundea Traian, că noi Românii din Bucovina să nu putem tipări o mică revistă literară. Avem vechea şi bogata «Societatea pentru literatura şi cultura română», avem societatea academică «Junimea», cu atâţia membri activi şi câteva sute de membri emeritaţi; cum nu se va putea plăti tiparul unei reviste care să apară o dată pe lună! Nu sunt scriitori? Dar, de unde ştii că nu sunt, dacă n-au unde publica? Eu, de pildă, mă oblig să scriu pentru fiecare număr câte pagini vrei – proză, chiar şi poezii, iar tu ai să scrii «Cronica», recenzii şi alte bazaconii. Imaginează-ţi că această revistă va trebui să fie în orice casă de intelectual român: preot, învăţător, magistrat etc.”[5].

Începând cu anul 1904, Traian Brăileanu publică o serie de scrieri în revista „Junimea literară”: *Îmi scrii; Baladă; Sonet* (poezii)[6], *Moartea iepii* (schiţă umoristică)[7], *Grindica* (schiţă)[8], *Un flăcău tomnatec* (schiţă)[9], *Dihania* (schiţă)[10], *Irina*

literară” ia fiinţă la începutul anului 1904, cu o redacţie condusă de Ion Nistor şi George Tofan, revistă în care vor fi publicate nume importante ale literaturii bucovinene.

[3] Constantin Loghin, *Istoria literaturii române din Bucovina, 1775–1918 (În legătură cu evoluţia culturală şi politică)*, Cernăuţi, Editura Alexandru cel Bun, 1996, p. 283

[4] *Ibidem*.

[5] Traian Brăileanu, *Memorii*, Bucureşti, Editura Albatros, 2003, p. 81–82.

[6] *Îmi scrii*; *Baladă*; *Sonete*, în „Junimea literară”, Cernăuţi, anul I, nr. 11, 1904, p. 165; nr. 12, p. 204; anul VII, nr. 2–3, 1910, p. 30.

[7] *Moartea iepii*, în „Junimea literară”, anul I, nr. 2, 1904, p. 24–25.

[8] *Grindica*, în „Junimea literară”, anul I, nr. 8, 1904, p. 131–133.

BDD-A32574 © 2011 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:13 UTC)

(nuvelă)[11] şi *Nunta lui Chirilă* (schiţă)[12]. Acestea sunt, de fapt, singurele scrieri literare semnate de sociologul român, care în mod cert nu avea pretenţii de literat. Debutul său în literatură, la vârsta de 22 de ani, anunţă însă condeiul fin din scrierile teoretice de mai târziu şi firul narativ bine trasat din *Memoriile* redactate în perioada detenţiei.

Proza lui Traian Brăileanu este inspirată, la fel ca scrierile colegilor de generaţie, din viaţa ţăranului român. Constantin Loghin susţine că Traian Brăileanu „înţelege să ne redea mai ales foarte fidel firea ţăranului în partea ei umoristică. Umorul e nota predominantă a acestor schiţe, umor care câteodată devine şarjă. Umorul lui rezultă din situaţii, din caracterizări, din observaţii şi din cuvinte”[13]. Prinderea unui dihor în curtea unui gospodar (*Dihania*) sau o nuntă aranjată (*Nunta lui Chirilă*) sunt subiecte pe care Traian Băileanu le dezvoltă cu umor şi ironie şi le foloseşte ca pretexte pentru a descrie societatea rurală, cu lipsurile şi cu patimile ei. În *Dihania* (1905), scriere pe care Constantin Loghin o consideră „cea mai reuşită schiţă a sa din orice punct de vedere”[14], se povesteşte cum, în lunea Paştilor, un gospodar prinde în ograda lui un dihor. Captura animalului este un prilej de mare bucurie, nu doar pentru copilul familiei, ci şi pentru săteni care, în drum spre biserică, se opresc să se mire de isprava lui Tanasă: „Clopotele trăgeau de liturgie şi oamenii începură a trece la biserică. Tanasă îşi primbla dihania prin ogradă. La gard se strânseră mai mulţi oameni şi mai ales băieţi şi priviau la dihanie. Şi Tanasă veni la gard şi prinse fi, povesti, câte găini i-a mâncat dihania şi cum l-a prins. Ba megieşii chibzuiau ori de tot aista dihor le-a mâncat şi lor gobăile, iar Tanasă îşi află chiar şi cumpărător pentru blană”[15]. Şi cum prinderea dihorului este un lucru cu meşteşug, Tanasă îşi implică toţi membrii familiei, ba chiar şi pe sătenii care privesc minunea cu interes: „Da cum să-l împuşti în gviteje?! Acum intrară toţi cei din drum în ogradă şi se făcu sfat mare, că doar n-ar scăpa dihania cu viaţă”[16]. Deznodământul schiţei este abrupt, aşa cum sunt, de fapt, toate finalurile prozelor lui Traian Brăileanu, semn al lipsei de experienţă în scris a tânărului junimist. Cu toate acestea, autorul definitivează fiecare schiţă umoristică cu o ironie fină care va constitui marca prozelor sale. După îndelungi strădanii din partea lui Tanasă şi a sătenilor, dihania va fi împuşcată, iar oamenii vor profita de ocazia ivită

[9] *Un flăcău tomnatec*, în „Junimea literară”, anul II, nr. 1, 1905, p. 9–11.

[10] *Dihania*, în „Junimea literară”, anul II, nr. 5, 1905, p. 69–71.

[11] *Irina*, Cernăuţi, Editura Societatea Tipografică Bucovineană, 1908, 58 p. Nuvela a mai fost publicată în serial şi în „Junimea literară”, anul V, nr. 1, 1908, p. 7–10; nr. 3, p. 54–59; nr. 4, p. 72–75; nr. 7–8, p. 145–148.

[12] *Nunta lui Chirilă*, în „Junimea literară”, anul V, nr. 9–10, 1908, p. 189–193.

[13] Constantin Loghin, *op. cit.*, p. 323–324.

[14] *Ibidem*, p. 325.

[15] *Dihania*, în *op. cit.*

[16] *Ibidem*.

BDD-A32574 © 2011 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:13 UTC)

pentru a sărbători aşa cum numai românul neaoş ştie să o facă: „Într-o clipă ograda era plină de gateje şi dihania spariată încercă să scape la larg. Însă o împuşcătură bine chibzuită îi făcu capătul. După amiazăzi se strânseră toţi la vadra de rachiu şi pe ruinele grămezii de gateje se săvârşi praznicul dihorului mult chinuit, care se odihnia acum în liniştea de veci într-un cui după uşa tinzii”[17]. Prin fraze scurte, fără prea multe artificii stilistice, Traian Brăileanu reuşeşte să creeze atmosfera specifică satului românesc de la începutul secolului XX şi să ofere acţiunii o dinamică şi o ritmicitate susţinute.

În *Nunta lui Chirilă* (1909), miza este satirizarea moravurilor din lumea rurală, pretextul schiţei fiind o nuntă aranjată de părinţi. Ineditul situaţiei constă în faptul că nu părinţii mirelui tratează uniunea, ci tatăl iubitului miresei, care pentru a-şi determina fiul să evite o alianţă nereuşită, îi oferă fetei zestre şi o căsătoreşte cu prostul satului. Scena în care gospodarul Dumitru se întâlneşte cu tatăl fetei, Anton, şi discută despre măritişul acesteia se rezumă la un schimb de replici directe, care surprind perfect caracterul celor doi bărbaţi, interesaţi doar de propriul câştig, nu de fericirea copiilor. Pe de o parte, Dumitru scapă de o noră săracă pe care nu şi-o doreşte, pe de altă parte Anton nu mai este nevoit să facă sacrificii materiale pentru a-şi aşeza la casa ei fiica. Aşa că Anton cade foarte repede la învoială. În câteva fraze, Brăileanu surprinde cu meşteşug discuţia dintre cei doi bărbaţi: „Dumitru îi desfăşură ceea ce gândia el. Era un flăcău al unei vădane, Chirilă, cam prost nu-i vorbă, căci era de doi ani eşit din cătane şi nu putuse să se însoare, nevrând nici o fată să meargă după el. Nu era tocmai sărac. «Şi», sfârşi badea Dumitru vorba: «cu ceea ce-i dau eu Domnichii şi cu locşorul ce-l are Chirilă pot să trăiască amândoi binişor». De unde până unde se învoiră şi plecară spre cârşmă ca să bee într-un noroc bun şi Doamne ajută!” Din acest punct, evenimentele se succed cu repeziciune: Chirilă, pe care nici o fată din sat nu vruse să îl ia de bărbat, acceptă înţelegerea fericit, iar tânăra mireasă, Domnica, este nevoită, la fel ca iubitul ei, Simion, să accepte hotărârea părinţilor. Cu umoru-i caracteristic, Brăileanu rezolvă parţial situaţia prin fuga miresei cu Simion, alături de care se întoarce la părinţi peste câteva zile: „Domnica a venit la tată-său, de la care a mâncat o bătaie straşnică, şi nici pentru Simion n-a tăiat tată-său un viţel gras. Dar la urma urmei: Câte comedii nu se întâmplă, care au un sfârşit tragic?”

La fel ca şi schiţa *Dihania*, şi *Nunta lui Chirilă* este înţesată de sentinţe care sporesc comicul de limbaj al prozelor lui Traian Brăileanu: „Dar Adam pentru un măr a fost dat afară din rai şi Gheorghică pentru un sân de pere dulci să nu se lase tras de urechi!” sau „Ca toţi oamenii slabi de minte, era şi Chirilă tare de virtute”. Autorul schiţează în interiorul prozelor sale foarte multe situaţii comice care conturează

[17] *Ibidem.*

BDD-A32574 © 2011 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:13 UTC)

caractere şi au rol moralizator. Chirilă, spre exemplu ajunge prostul satului după ce adoarme pe câmp, la cosit, în toiul amiezei şi se trezeşte a doua zi, în plină duminică, şi îşi continuă lucrul, crezând că nu a aţipit decât câteva clipe. Totul culminează cu momentul în care îi fuge în toiul nunţii nevasta, fapt care îi va determina pe oamenii satului să îi dea încă o lecţie: „Nălucele l-au primit în mijlocul lor, au făcut roată, iar una i-a ţinut o voroavă bine chibzuită, în care i-a dovedit, că însuratul nu-i pentru proşti. Apoi i-a şters o palmă zdravănă, iar când vru să-i mai dee una, strigă Chirilă: «Nu da măi Ion!» După palmă Chirilă îl cunoscu pe Ion al Dascălului, căci auzise că cine capătă o palmă de la el nu mai are durere de măsele".

Literatura este pentru Traian Brăileanu şi un mijloc prin care îşi poate prelucra teoriile etice în legătura cu societatea în care îşi duce existenţa. Pentru Brăileanu, ca şi pentru scriitori precum Ioan Slavici, I. L. Caragiale sau Barbu Ştefănescu Delavrancea, scrisul transformă, îndreaptă caractere, schimbă lumea. Traian Brăileanu pedepseşte prin deznodăminte aspre personajele care nu respectă legile nescrise ale unei societăţi utopice. Mai târziu, în lucrarea tipărită postum şi intitulată *Idealul de viaţă şi conştiinţa morală*, Traian Brăileanu îşi va explica teoriile pe care le regăsim şi în literatura scrisă în anii tinereţii. Astfel, în studiul de sociologie menţionat, Brăileanu va susţine că este important ca individul să recunoască o ordine morală pentru că ea este cea din care se naşte conştiinţa morală. Conştiinţele individuale se unesc, după părerea sociologului, în comunitatea morală şi ele stau la baza societăţii: „A avea conştiinţă morală înseamnă a recunoaşte că există o ordine morală, a cărei tulburare o simţim prin zguduirea conştiinţei noastre. [...] Societatea este un produs al conştiinţelor morale individuale, care se înlănţuiesc şi se unesc într-o unitate numită comunitate morală"[18].

Personaje care sunt răsplătite pe măsura faptelor lor apar şi în schiţele umoristice *Dihania, Moartea iepii* şi *Nunta lui Chirilă,* dar şi în proza *Un flăcău tomnatec* sau în nuvela *Irina*. Chirilă care „îndrăzneşte" să se însoare ca un flăcău cumsecade, va ajunge încă o dată de râsul satului. Ilie din schiţa *Un flăcău tomnatec*, care îşi omoară vecinul din pricină că este îndrăgostit de nevasta acestuia, este la rândul său omorât de un armăsar sălbatic scăpat din grajd. Irina, personajul principal din nuvela omonimă, plăteşte îndrăzneala de a iubi în afara tainei căsătoriei prin izgonirea sa din familie şi prin izolarea în cadrul societăţii săteşti. Iubitul care o părăseşte pentru a se căsători cu o femeie educată de la oraş va fi veşnic măcinat de remuşcări şi se va îmbolnăvi. Într-o lume ideală, dramele personajelor lui Traian Brăileanu ar putea fi depăşite, însă autorul, în spiritul prozei realiste, preferă să pună semnul egalităţii între reechilibrare şi resemnare. Rugăciunile târzii nu sunt ascultate. Când soţia învăţătorului din sat care o luase pe tânăra Irina în casă după ce aceasta fusese alungată de tată se roagă, miracolul

[18] Traian Brăileanu, *Idealul de viaţă şi conştiinţa morală*, Bucureşti, Editura Eminescu, 2001, p. 5.

BDD-A32574 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:13 UTC)

nu are loc imediat, aşa cum am spera: „Doamne, ajută-i să poată purta năcazul căci sufletul ei e curat şi neatins. Iar lui, celui vinovat, întoarce-i inima pre bine, să-şi îndrepte păcatul”[19]. Costea nu se întoarce însă în sat pentru a se căsători cu Irina, care îi poartă în pântece pruncul, ci îşi vede de viaţa lui alături de o femeie care l-ar fi putut propulsa în carieră. Irina se recuperează după lungi luni de suferinţă prin dragostea pe care o poartă copilului ei şi în care îşi regăseşte puritatea pierdută. Iubirea de mamă este cea care o salvează: „O slăbiciune dulce îi cuceri corpul. Gândea la copilul ei, la bunătatea bătrânilor şi un sentiment de nerăbdare o cuprinse, să le poată resplăti bunătatea cu tot sufletul, cu toată dragostea ce-i înviase în suflet. Oftând adormi Irina. Şi pe razele de lună alunecau visuri luminoase, alungate de multă vreme de lângă sufletul fetei. Veneau acuma toate să-i mângâie somnul. Iar îngerul păcii îi puse mâna pe frunte şi-i şterse genele ude de lacrimi... Un zâmbet de fericire trecu peste faţa Irinei”[20].

Constantin Loghin consideră că schiţa *Dihania* este cea mai valoroasă proză a lui Traian Brăileanu, şi că „în nuvelă nu a avut acelaşi noroc ca în schiţe”[21]. Aceeaşi aserţiune este susţinută şi de Grigore C. Bostan şi Lora Bostan, care afirmă în antologia *Pagini de literatură română. Bucovina, regiunea Cernăuţi, 1775–2000* că nuvela *Irina* are „un subiect senzaţional şi un final cam forţat”[22]. Într-adevăr, schiţele au un fir epic alert, pigmentat de situaţii neprevăzute Şi un umor sănătos, inspirat din literatura noastră populară, însă în nuvelă regăsim un altfel de Brăileanu, preocupat nu doar de descrierea unei societăţi tradiţionale, ci şi de conturarea unor personaje complexe, a căror evoluţie psihologică încearcă să o urmărească pas cu pas. Dacă în schiţe, aşa cum este şi firesc, personajele sunt construite în jurul unei trăsături dominante (Ilie – marcat de nemulţumirea neîmplinirii în dragoste, ajunge la crimă, Tanasă – nu precupeţeşte nici un efort când este vorba de prinderea dihorului care îi face pagubă în gospodărie, Anton şi Dumitru – mereu cu gândul la siguranţa materială, Domnica şi Simion – mânaţi doar de pasiune, Chirilă – omul cu puţină minte, aflat la marginea societăţii etc.), în nuvelă personajele sunt diferite, iar evoluţia lor este urmărită atent. Nu este întâmplătoare alegerea Irinei ca personaj central al nuvelei lui Traian Brăileanu. Fin observator al lumii sale, tânărul sociolog simte schimbarea rolului femeii în societate. Femeile din această nuvelă sunt diferite de cele din schiţele sale. În *Dihania*, nevasta lui Tanasă este sculată din somn în zi de sărbătoare cu noaptea în cap pentru a participa la prinderea lighioanei, în timp ce în schiţa *Un flăcău tomnatec*, Maria se căsătoreşte din cauza sărăciei cu un bărbat mai în vârstă care îi face viaţa amară. Deşi îl iubeşte pe

[19] *Irina*, în *op. cit.*

[20] *Ibidem*.

[21] Constantin Loghin, *op. cit.*, p. 325.

[22] Grigore C. Bostan, Lora Bostan, *Pagini de literatură română. Bucovina, regiunea Cernăuţi,1775–2000* (compendiu şi antologie), Cernăuţi, Editura „Alexandru cel Bun”, 2000, p. 193.

BDD-A32574 © 2011 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:13 UTC)

Simion şi ar putea să se căsătorească cu el pentru că este la vârsta măritişului, Domnica este bătută de tatăl ei şi obligată să îl ia de bărbat pe Chirilă. Cu toate că astfel de scene sunt dublate în scrierile lui Traian Brăileanu de mult umor, totuşi autorul surprinde tarele familiei din societatea rurală bucovineană, o familie ghidată doar de voinţa bărbatului: „Vaiete, plânsete, «ai să-l iei», «ba nu mă duc după el în ruptu capului» şi câte de astea. Femeia plângea, băieţii ţipau, Anton striga, fata se bocea. La urmă o bătaie groaznică. Anton nu pricepea şagă. Îi luă pe toţi de-a rândul. Îi trase o bătaie bună Domnichii, o buchisi bine şi pe nevastă-sa şi nu-i lăsă nici pe cei mici nemiluiţi. Târziu noaptea se molcomiră toţi. Anton adormi liniştit ca un om ce-şi făcuse datorinţa, ceilalţi mai oftară şi se mai pipăiră pe la coaste ori de-s întregi”[23].

Nu la fel stau lucrurile cu personajele feminine din nuvelă. Deşi este una dintre cele mai frumoase fete din sat, Irina nu are gânduri de măritiş şi îşi duce viaţa liniştită alături de tatăl şi de bunica ei. Femeile din schiţe nu sunt descrise din punct de vedere fizic şi nici nu au cochetăria specifică naturii lor. Nuvela conţine însă un scurt portret al Irinei în momentul în care se priveşte în apă: „Fata surâse privindu-se în oglinda apei. Ştia şi ea că-i frumoasă, căci avea şeaptesprezece ani, iar păr negru şi ochi albaştri n-aveau multe fete în sat. Despre mă-sa se spunea, că ar fi fost pe vremea ei cea mai frumoasă fată şi dacă vrem să-i credem bunicii Irinei, fata îi samănă bucăţică ruptă Catrinei, D-zeu s-o ierte. După ce se spălă, fata se şterse cu mâneca cămeşii. De pânza aspră faţa i se făcu roşă ca un bujor”[24]. Irina trăieşte din plin bucuriile simple din viaţa ei de fată săracă, muncind cu ziua alături de tatăl ei, Anton, sau citind cărţile din biblioteca unchiului ei învăţător. Părăsită de Costea, Irina se schimbă definitiv, degradarea sa interioară culminând cu momentul în care încearcă să îşi ia zilele. Traian Brăileanu o descrie în paralel pe Elsa, „elegantă, fascinând împrejurimea, admirată de toţi”, dar pierdută definitiv pentru că nu urmează glasul inimii. Femeile descrise de scriitorul bucovinean nu se pot împlini în iubire fie din cauza prejudecăţilor societăţii încă patriarhale de la începutul secolului XX, fie din pricina alegerilor greşite pe care le fac. Personajele masculine trăiesc aceleaşi drame, însă autorul le conferă puterea de a se elibera prin violenţă sau prin crimă. Celor două feţe ale femeii din nuvela lui Brăileanu, Irina-Elsa, ingenua-frivola, le corespund două personaje masculine, Ion şi Costea, primul exponent al ţăranului român vertical şi onest, cel de-al doilea, desprins din aceeaşi comunitate, dar transformat definitiv de societatea modernă. Dragostea pe care nu o pot împărtăşi cu fiinţa iubită, cu Irina, îi distruge: Costea cade la pat din cauza unei boli de nervi necunoscute, iar Ion pleacă la oraş în căutarea lui cu gândul de a-l ucide.

[23] *Nunta lui Chirilă*, în *op. cit.*
[24] *Irina*, în *op. cit.*

BDD-A32574 © 2011 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:13 UTC)

Deşi exegeza de specialitate nu a primit prea bine nici în epocă, nici mult după aceea, nuvela *Irina*, această scriere literară a lui Traian Brăileanu este totuşi, după părerea noastră, cea mai valoroasă scriere literară a sociologului. Această afirmaţie este susţinută de modul în care se ţese acţiunea în jurul unor personaje realist construite, de dibăcia autorului de a surprinde cele mai ascunse laturi ale eroilor săi, dar şi de felul în care acesta reuşeşte să descrie lumea satului bucovinean. Traian Brăileanu povesteşte cu acelaşi nesaţ despre cum se desfăşoară o horă în sat, cum se organizează o gospodărie ţărănească sau cum muncesc ţăranii la câmp. Descrierile caselor, ale locurilor sau ale oamenilor sunt scurte, scrise cu o tensiune care va deveni marca stilului lui Traian Brăileanu. Deşi concise, aceste fragmente construiesc tablouri pitoreşti. Spre exemplu, în descrierea unei case din proza *Un flăcău tomnatec* regăsim arhetipul căminului care i-a legat pe oameni veacuri la rând de pământul Bucovinei: „O căsuţă joasă unsă cu humă. Dinaintea casei o grădină neîngrădită, în dreapta şura cu grajdul, care dă spre gardul ogrăzii vecinului, iar dinapoia casei se întinde ţarina mărginită în depărtare de dunga albastră a pădurii săteşti”[25]. Într-un alt text, în mai puţin de jumătate de pagină, Traian Brăileanu construieşte o scenă a cositului care ne aminteşte de tabloul secerişului din romanul *Moromeţii* de Marin Preda: „Lucrau oamenii pe îndesate. Ici colea ţipă câte-o fată, de era desculţă şi călca pe-un broscoi rece sau de se resturna vreo căpiţă, când o ridicau pe pari s-o ducă la stog. Căpiţele stăteau roată pe lângă stog. Bărbaţi, descinşi, ca să-i mai răcorească vântul pe sub cămaşa udă de sudoare, împlântau furcoaiele de lemn în ele, se opinteau înfigând capătul ascuţit al furcoiului în pământ şi ţinându-l cu piciorul să nu se lunece, ridicau pala drept în sus, se aplecau apoi şi prinzând furcoiul de jos aruncau fânul pe stog”[26].

Traian Brăileanu publică şi o serie de versuri, *Îmi scrii, Baladă* şi *Sonet* publicate în „Junimea literară” din Cernăuţi, în 1904 şi în 1910. La sfârşitul vieţii, în perioada în care a fost încarcerat a scris, aşa cum fiul său Tudor Brăileanu mărturiseşte, „poezii în care-şi mărturiseşte credinţa în Dumnezeu şi disperarea de a nu-şi fi putut realiza idealurile”[27]. Ne vom opri la aceste ultime versuri, dar şi la două sonete, scrise în 1910. Este evidentă influenţa eminesciană în sonetul închinat iubirii, bărbatul îndrăgostit fiind dispus să renunţe la viaţă, în schimbul dragostei împărtăşite: „Lasă să îngenunchi naintea Ta, iubită / Să-ţi spun, ah, cât îmi eşti de dragă / Că-şi voiu jertfi viaţa mea întreagă / şi inima-mi în veci îţi e robită. // Şi de mai are viaţa vre-o ispită, / De ea privirea-ţi blândă mă desleagă / În care pentru mine se încheagă / O fericire neînchipuită”.

[25] *Un flăcău tomnatec*, în *op. cit.*
[26] *Irina,* în *op. cit.*
[27] Traian Brăileanu, *Memorii*, Bucureşti, Editura Albatros, 2003, p. 207.

BDD-A32574 © 2011 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:13 UTC)

Un alt sonet anunţă parcă tragedia lui Traian Brăileanu, care moare în timpul detenţiei de la Aiud[28]. La fel ca „pasărea surprinsă de vâltoare" al cărei zbor spre înălţimi este curmat, Traian Brăileanu se va stinge înainte de a-şi îndeplini ţelurile propuse: „O pasăre surprinsă de vâltoare / Cu ţipet lung şi jalnic rătăceşte / Cătând să scape iarăş către soare. // Dar în zădar! Puterea-o părăseşte: / Căzând din înălţime biata moare / În sânul rece-al mării ce nunteşte".

Poezia scrisă la sfârşitul vieţii, în orele lungi când îndura chinurile închisorii şi ale bolii necruţătoare, este profund religioasă. Ca în psalmii lui David, credinciosul invocă forţa divină şi conştientizează deşertăciunea existenţei: „Scânteie disperarea în ochii prinşi de friguri, / O, Doamne, dă-mi putere cu viaţa n-am sfârşit – / Unde sunteţi idealuri şi voi aprige visuri – / Zădarnice sunt toate, zădarnic am trăit?"[29]. Într-un alt poem, intitulat *Ştiu*, Traian Brăileanu ni se înfăţişează asemenea creştinului care a cunoscut revelaţia divină şi care se resemnează fără frică în faţa rânduielii pe care i-a pregătit-o cerul: „Ci, Doamne, ştiu că-n clipa despărţirii / De trup, ce se va-ntoarce-n lut, / Eu voi intra în sfera strălucirii / Căci suflet sunt din Suflul Tău născut".

Printre scrierile semnate de Traian Brăileanu se numără şi două scurte texte, *Deznădejde* şi *Observaţii*, publicate în „Septentrion"[30] în anul 2007. Aceste texte[31], puse la dispoziţie de nora sociologului, Antoaneta Brăileanu, nu sunt relevante pentru literatura lui Traian Brăileanu, fiind de fapt transcrieri ale unor stări de spirit (*Deznădejde*) sau simple aforisme (*Observaţii*).

Puţinele texte literare ale lui Traian Brăileanu nu se compară ca valoare cu scrierile sale din sfera ştiinţelor socio-umane, prin care s-a făcut remarcat în întreg spaţiul românesc. Cu toate acestea, ele nu trebuie ignorate, pentru că surprind foarte bine viziunea acestuia despre om şi despre lume.

[28] Traian Brăileanu se stinge din viaţă pe data de 3 octombrie 1947.

[29] *Ocnaşul*, în vol. Traian Brăileanu, *op. cit.,* p. 207.

[30] „Septentrion", Rădăuţi, anul XVIII, nr. 29, 2007, p. 23.

[31] Textele au fost publicate în anul 2007 cu ocazia împlinirii a 125 de ani de la naşterea şi a 60 de ani de la moartea lui Traian Brăileanu, trecut la cele veşnice în închisoarea din Aiud, pe 3 octombrie 1947.

BDD-A32574 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:13 UTC)